

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK FÜZETEK

Kéthavonta megjelenő kiadvány
XXVII. évfolyam 267. szám
2023. szeptember-október

---

*„Emlékek nélkül, népeknek
híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)*

FŐVÁROSI ÖRMÉNY KLUB!

Minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor tartjuk a Fővárosi Örmény Klubot az Orlay utca (Bp. 1114, Orlay utca 6.) közösségi terében.

A pontos program minden hónapban hírlevelünkben,
vagy az eokk.hu hírportálon olvasható!

Mindenkit szeretettel várunk!

Örmény egyházi ünnepeink - 2 Szent Kereszt felmagasztalása

A kereszténység legfontosabb jelképe a kereszt, hiszen Jézus a kereszten elszenvedett halálával váltotta meg a világot. Isten megváltó művének megfogható eszközét, a Szent Keresztet a régi egyházakban a liturgikus év során több alkalommal is ünneplik, ezek a **Szent Kereszttel** kapcsolatos későbbi eseményeket idézik fel.

326-ben Nagy Konstantin római császár édesanyja, Szent Ilona (vagy Heléna) megtalálja Jeruzsálemben azt a keresztet, amelyre Jézust felfeszítették. 335-ben felépül a Szent Sír Bazilika, amely előtt **szeptember 14-én felállítják Jézus keresztjét**, hogy a hívek leróhassák tiszteletüket. 628-ban Hérakliosz császár legyőzi a perzsákat és viszszaszerzi az évekkel korábban elrabolt Szent Kereszt-ereklyét, majd személyesen állítja fel a helyére.

A római rítusban mindezekre szeptember 14-én emlékezünk. Az örmény rítusban a szeptember 14-éhez legközelebb eső vasárnap tartjuk a **Hacsverac** ünnepet, jelentése: 'a Kereszt felállításása'. Ezen kívül az örmény rítusban még további három Szent Kereszt-ünnepet találunk.

Zsigmond Benedek

Legfrissebb és korábbi lapszámainkat megtalálja az eogyke.hu/fuzetek/ oldalon is!

Fabók Dávid

„Jöjjetek, Atyám áldottai” Eltemették Dávid Katalint

Október 9-én, a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben helyezték örök nyugalomra Dávid Katalin Széchenyi-nagydíjas művészettörténest, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagját. Dávid Katalint életének 101. évében érte a halál, 2023. szeptember 22-én. A római katolikus szertartást Erdő Péter bíboros, primás, Esztergom-Budapesti érsek végezte.

„Katalin nővérünk hosszú életet kapott ajándékba a Mindenhatótól. De újra és újra felbukkant ezen az úton a készület a végső találkozásra: az Istenbe vetett hit és az emberek iránti segítő szeretet.

Katalin asszony tanított a Hittudományi Karon művészettörténetet a teológus hallgatóknak. Sok publikáció és elismerés között nyitott szívű, figyelmes résztvevője volt a legutóbbi évtizedeknek is. Nagy örömmel láttuk őt a Szent István Akadémia ülésein is. Még a 2021-es budapesti Eucharisztikus Világkongresszust is érdeklődéssel és lelki ráhangolódással követte. Sokat jelentett neki a napi szentáldozás és az imádság.

Megragadta lelkét a teremtett világot egységbe foglaló és Istennel összekötő

ritmus és lüktetés, ami a Rózsafüzérben kifejeződik. Ezt az imádságot az utóbbi években naponta többször is elmondta. Megérezhette benne a Szentlélek szavakba nem foglalható, legfelsőbb intelligenciáját. Foglalkoztatta az isteni irgalmasság és a végítélet gondolata. Még szenvedéseit is igyekezett Istennek felajánlani.” Mondta Erdő Péter gyászbeszédében Dávid Katalinról.

Vashegyi György, a Magyar Művészeti Akadémia leköszönő elnöke búcsúbeszédében így fogalmazott: „Dávid Katalin a kortárs magyar tudományos és művészeti élet egyik legnagyobb egyénisége, szervezője, megkerülhetetlen, nagyformátumú személyisége volt. Életpályája egy teljes évszázadot ívelt át, hűen tükrözte

Dávid Katalin temetése a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben (Fotó: magyarkurir.hu/Lambert Attila)

a magyar történelem utóbbi száz évének szinte minden fordulópontját. Életműve elválaszthatatlan a magyar művészettörténeti kutatás és a magyar alkotóművészet elmúlt évtizedeitől.”

„A fasizmusban életet mentett, az ötvenes években a reménytelen egzisztenciájú, mellőzött értelmiségieknek nyújtott menedéket azzal, hogy segítette őket foglalkoztatni. Törődése, szeretete nélkül kiszolgáltatottabbak, szegényebbek lettünk.” mondta Dávid Katalinról Mezei Gábor Kossuth-díjas belsőépítész, aki a barátok nevében osztotta meg gondolatait a gyászoló közösséggel.

A gyászoló család nevében Hidvégi Áron Arnold, Dávid Katalin unokája búcsúzott nagymamájától, aki beszédében felelevenítette milyen volt gyermeknek lenni, felnőni Dávid Katalin mellett, aki különös fontosságot tulajdonított a rendszerességnek imádságban, úszásban, munkában egyaránt.

Erdő Péter bíboros, primás a szertartáson. (Fotó: magyarkurir.hu/Lambert Attila)

Dávid Katalin Széchenyi-nagydíjas művészettörténész 1923. augusztus 16-án született Szegeden, magyarörmény családban. Édesapja, Dávid Lajos, a kolozsvári egyetem professzora volt, majd – Klebersberg Kunó felkérésére, akivel közeli barátok voltak – a szegedi egyetemi gyógyszerész és gyógyszerészeti intézet megalapítója lett. Dávid Katalin 1941-ben érettségizett Szegeden. Ugyanitt járt egyetemre is, 1948-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett; később elvégezte a katolikus teológiát is, miután elhatározta, hogy keresztény, szakrális ikonográfiával akar foglalkozni. 1948-ban doktorált művészettörténetből, esztétikából és régészetből. Meghatározó mesterei: Kerényi Károly (klasszika-filológia, antik görög kultúra), Sik Sándor (esztétika), Bálint Sándor (néprajz), Felvinczi Takács Zoltán (művészettörténet) voltak.

A temetésen részt vett Orbán Viktor miniszterelnök, illetve Csák János kulturális és innovációs miniszter.

Megjelent: eokk.hu

„Menjete és tanuljátok meg, mit jelent:
Irgalmasságot akarok, nem áldozatot.”
Mt 9, 13

Dávid Katalin
(1923. augusztus 16. — 2023. szeptember 22.)

Széchenyi-nagydíjas művészettörténész, teológus, művészeti író, a Római Szent Egyház hűséges tagja élete 101. évében elhunyt.

Dávid Katalin akadémiust a Magyar Művészeti Akadémia és a Kulturális és Innovációs Minisztérium sajtó halotjának tekinti.

Búcsúztatása: 2023. október 9-én 15 órakor,

a Fiumei Úti Sírkertben (Budapest VIII., Fiumei út 16-18) helyezük örök nyugalomra római katolikus szertartás szerint.

A 34/2-es parcella a Főbejárattól 10 perc sétára található.
(Haladón egyenesen a Fő úton, majd forduljon balra az Ybl Miklós útra.)

Kérjük, hogy egy szál kék vagy lila színű virággal fejezze ki az elhunyt iránti kegyeletét.

A Gyászoló Család

Értesítési cím: Magyar Művészeti Akadémia, 1062 Budapest, Andrássy út 101.

Zsigmond Benedek

Szongott Kristóf, az erdélyi örménység megmentője (2. rész)

(Elhangzott a Fővárosi Örmény Klub 2023. június 15-i klubestjén). Most tekintsük át röviden, hogy Szongott Kristóf mi mindent tett az erdélyi örmény megújulás érdekében. Meg kell jegyeznünk, hogy Szongott Kristóf igen termékeny szerző volt: számos könyvet és cikket írt, valamint örmény nyelvekből is fordított. Ezenkívül kitűnő szervező volt, részt vett kora tudományos életében, és maga is megszervezte saját tudományos körét, amellyel önálló folyóiratot tartott fenn, valamint múzeumot is alapított.

Szongott talán legfontosabb tette, amit ki kell emelnünk, hogy létrehozta az *Armenia* (ejtsd: Arménia) című folyóiratot, amelynek aztán haláláig ő volt a szerkesztője és legfőbb szerzője. A folyóirat célja az volt, hogy az erdélyi örménység hagyományairól és mindennapjairól, az örmény történelemről és művelődéséről, a világ különböző helyein élő örmények kultúrájáról és közéletéről minél több írás jelenjen meg magyar nyelven, hiszen ekkor már az erdélyi örmények többsége magyar anyanyelvű volt. Szongott felismerte, hogy

Szongott Kristóf

eljött a cselekvés ideje, hogy megakadályozza az erdélyi örmény kultúra feledésbe merülését. Ezért felkérte korának jeles magyar és magyarörmény tudósait, hogy írjanak az *Armenia* hasábjaira. Itt csak néhány fontosabb szerzőt említek: *Govrik Gergely* (társszerkesztő), *Herrmann Antal*, *Molnár Antal*, *Patrubby Lukács*, *Gopcsa László*, *Merza Gyula*, *Czetz János*, *Papp Gusztáv*, *Bárany Lukács*, *Ávedik Lukács*, *Simay János*, *Fáraó Simon*, *Novák Gerő*, *Duha Dávid*, *Mály István*, *Mártonfi Lajos*, *Görög Joachim*. Külföldi armenológusokkal is felvette a kapcsolatot (*Mökörtics Emin*, *Szerovpe Dervisján*, *Jan Hanusz*), az ő műveiket is közölte magyar nyelven ebben a folyóiratban. De sokszor ő maga írta a cikkeket, és természetesen ő szerkesztette az összes megjelenő szöveget. Az *Armenia* húsz éven át, 1887–1907 között működött. Több itt közölt cikk nyugati örmény fordításban is megjelent a bécsi *Hantesz Amszorja* armenológiai folyóirat számaiban.

Az *Armenia* szerkesztésével párhuzamosan dolgozott a többi művén: olyan könyveken, amelyek révén Szongott folytatta a hazai armenológia és az erdélyi örmény-kutatás alapjainak lefektetését.

Ezeket a könyveket, ahogyan a folyóiratot is, a *Todorán Endre* szamosújvári *Aurora* nyomdája jelentette meg.

Szongott első ilyen vállalkozása a neves örmény történétíró, *Horeni Mózes* (vagy ahogy Szongott írta: Chorenei) művének, *Nagy-Örményország történetének* magyar nyelvre való fordítása volt 1892-ben. *Horeni Mózes* az örmény történétírást atyjaként tartják számon. Az 5. században alkotó szerzőnek adja ki magát, de valószínűleg a 8-9. században alkotott, először a 10. században idézik. Noha nem ő az első örmény történétíró, ráadásul művének egy jelentős része valójában fikció, amelyet ő maga talált ki, érdemei mégis felbecsülhetetlenek. Egyfelől a régi örmény mítoszok és legendák egy részéről éppen az ő munkája révén tudunk, másfelől, mint szépíró, tökélyre vitte az örmény elbeszélő prózát, és műve egyfajta (prózában írt) örmény nemzeti eposzá vált, az örmény identitás meghatározó elemévé, amelynek passzusait örmény iskolások a mai napig fejből citálják. Szongottnak hála az örmény műveltség ezen kiemelkedő szövege már magyarul is olvasható.

Következő műve *A magyarhoni örmény családok genealogiája* [sic!] volt, amely 1898-ban jelent meg. 1884-ben már foglalkozott a szerző a témával, a szamosújvári örmény algimnázium évkönyvében tett közzé egy 68 oldalas írást erdélyi örmény vezeték- és keresztnivekről. Mivel érezte, hogy munkája messze nem teljes, a későbbi években végigjárta az erdélyi örmény városok plébániáit és levéltárait, és az ottani anyakönyvekből és ügyiratokból gyűjtött anyag vált az önálló kötet alapanyagává. Ez utóbbi könyvben Szongott jóval részletesebb etimológiai és genealógiai kommentárt fűz az egyes nevekhez. A könyv fő részét az erdélyi örmény vezetéknevek felsorolása és ma-

gyarázata teszi ki, ezt követi a férfi és női keresztnivek tárgyalása, majd a statisztikai adatok. A kötet képes függelékében az erdélyi örmény nemesi családok címereit találhatjuk.

Szongott Kristóf legfőbb műve kétségtelenül a *Szamosújvár szabad királyi város monográfiája 1700–1900* című, három kötetes monográfia, amely 1901-ben látott napvilágot. (1903-ban egy negyedik kötet is társult hozzá hasonló címmel, ám ez utóbbi már nem elsősorban Szamosújvárra fókuszál, hanem a teljes erdélyi örménység hagyományairól szól.)

Szongott Kristóf a város történetének elbeszélését a lelegejéről kezdi: visszamegy egészen a római korig, majd a vár és Gerla település középkori és újkori történetét foglalja össze. Ezután röviden ismerteti az örménységnek az Erdélyben való letelepedését megelőző történelmét. Mindezek után rátérhet a legfontosabbra: Szamosújvár története az örmények érkezését követően. Előbb áttekinti a város főbb eseményeit a Habsburg uralkodók szerint korszakolva. Az ezután következő, mintegy 260 oldalnyi részben Szamosújvár egyes intézményeit veszi végig az alapításuktól egészen a Szamosújvár-trilógia megjelenéséig.

A második kötetben folytatja a város intézménytörténetét, különös hangsúlyt fektetve az egyes személyekre, épületekre és tárgyakra; mindezekről képanyagot is közöl. A harmadik kötet voltaképpen az előző kettő függeléke: itt részletesebben mutat be egy-egy eseményt vagy témát. Itt kaptak helyet az erdélyi örmény folklór egyes darabjai: közmondások, népdalok és népmesék eredetiben és fordításban.

Szamosújvár azon erdélyi városok egyike, amelyeket a Rákóczi-féle szabadságharc leverése után az erdélyi örménység épített újjá. Az örmények telekről telekre

vásárolták meg a földeket, nem adományként kapták meg azokat. Mivel a kárpáti térség legjobb kereskedőinek számítottak, összegyűjtött vagyonukból vásárolták meg a területeket és építették fel rajtuk a városokat. Az első nagyobb telephelyük a 17. század vége felé Beszterce volt, de azután további erdélyi településekre vándoroltak. A négy, örmény plébániával is rendelkező erdélyi örmény település Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz és Erzsébetváros. Ezek közül Szamosújvár számít több szempontból a legfontosabbnak, ezért úgy emlegetik, mint az erdélyi örmények metropolisza, azaz fővárosa.

Mivel Besztercét követően 1700 körül Szamosújvár lett az örmény betelepülés fő központja, az erdélyi örmény katolikus püspökség székhelye is ide költözött; ennél fogva itt épült fel az erdélyi örmény katolikus székesegyház. Maga a püspökség ugyan rövid életűnek bizonyult, de megmaradt a város vezető szerepe az erdélyi örménység körében.

Szongott Kristóf, miközben a város és az intézmények történetét ismerteti, rengeteg eredeti forrást hoz: latin és erdélyi örmény nyelvű dokumentumokat és más szövegeket eredeti nyelven is közöl. Beszél arról a kapcsolatrendszeréről, amely Szamosújvár és a többi erdélyi örmény település között állt fenn. Plasztikusan mutatja be a korabeli Magyarországot, Erdélyt, az erdélyi örménységet.

Az erdélyi örmények intézményrendszerén belül részletesen ismerteti a városi hatóságokat, valamint az örmény katolikus egyházat; sőt az egyes örmény plébánosok rövid életrajzát is közli. Azután az egyházi vizitációkról, a püspökök látogatásairól szól. Beszámol az erdélyi örmény kereskedők életéről, a kompániákról, és a „sokadalmakról”, vagyis a vásárokról, ahol ezek a kereskedők tevékenykedtek. Különös figyelmet szentel azoknak a személyeknek, akik az erdélyi örménység életében fontos szerepet játszottak. Ismerteti továbbá az egyes templomokat, iskolákat, a szamosújvári uradalmat, Szamosújvár városrészeit, az erdélyi örmény alapítványokat. Közli a Szamosújvárban található örmény feliratokat és azoknak a fordításait.

1903-ban jelent meg az említett trilógia folytatásaként *A magyarországi örmények ethnográfiája*. Formailag ugyan ez a negyedik kötet, ám ez a munka az egész erdélyi örménység, sőt, több fejezetében a teljes örménység szokásait igyekszik bemutatni.

Szongott ebben a könyvben az erdélyi örmények néprajzának szinte minden ágára kitér. Kezdve az örmények fizikai kinézetétől és ruházatától, beszél az örmények építészetről, a különböző hagyományokról, beleértve az étkezést, az örmények életmódját, sőt még az örmény orvoslást is. Szól az örmények hitéletéről, az örmények ünnepeiről, valamint az

ún. „örmény népjellemről”; továbbá az erdélyi örmény néphitről, a házasságról és a házassággal kapcsolatos szokásokról. Mindezeket az egyetemes örmény és az erdélyi örmény kultúra összehasonlításával adja elő. E kötet végén is közöl örmény meséket eredeti nyelven, tehát erdélyi örményül, és magyar fordításban.

1906-ban látott napvilágot a *Magyarok eredete és őslaka* színű műve. Korábban *Lukácsi Kristóf* is írt olyan munkát, amelyben összeköti a magyarok és az örmények eredetét, erre Szongott a könyvében többször is hivatkozik. Meg kell jegyezni, hogy a 19. században nyitott kérdés volt mind a magyarok eredete, mindpedig a magyar nyelv rokonsága. A nép és a nyelv eredetének kérdése nem vált szét élesen. Több elmélet is versengett egymással: a finnugor elmélet, a török elmélet, de „ronkonjelöltként” megjelentek az örmények is. A korabeli magyarság számára is fontos volt, hogy mit írt Lukácsi, majd Szongott ebben a témában.

Szongott Kristóf az említett munkájában áttekinti a különböző elméleteket a magyarság eredetéről, azután pedig előáll a saját elméletével. Részletesen tárgyalja a magyarok eredetét és vélt rokonait, illetve az örmények eredetét. Ezután rátér a magyar nyelv, elsősorban a szókinész részletes elemzésére; egyes magyar szavakat örmény szavakból vezet le. *Szongott Kristóf* nem volt képzett nyelvész, és azok a módszerek, amelyeket alkalmaz ebben a művében, nem a tudományosan elfogadott módszerek voltak. Egyes problémámfelvetései viszont a mai napig érdekesek lehetnek. A mai napig nem tisztázott például az a kérdés, hogy vajon a magyarság a kaukázusi örménységgel kapcsolatba került-e még a honfoglalás előtti, hosszú vándorlása során; voltak-e olyan magyar csoportok, amelyek átkeltek a Kaukázus-

son, és Örményországban telepedtek le? Ezek a mai napig nyitott kérdések.

Miután áttekintettük *Szongott Kristóf* írásbeli alkotásait, fontos megemlítenünk, hogy Szongottnak és az *Armenia* folyóirat köré csoportosuló tudós társaságnak örösi szerepe volt abban, hogy létrejöjjön Szamosújvárott az Örmény Múzeum.

Konklúzióként le kell szögeznünk, hogy *Szongott Kristóf* érdemei felbecsülhetetlenek az erdélyi örménység megmaradásában és ismertté tételében. 1920-ban bekövetkezett a trianoni tragédia, és erdélyi örmények százainak kellett menekülniük Erdélyből. Akik helyben maradtak, azoknak szembe kellett nézniük az új állami keretek több évtizedes elnyomásával. Ezzel részben megszakadtak a helyi örmény hagyományok, valamint eddigre az erdélyi örmény nyelv is kihalt, a későbbiekben már nem használták a mindennapi beszédben, csak népénekekben. Azáltal, hogy mindezeket *Szongott Kristóf* részletesen megörökítette monográfiáiban, folyóirataiban és cikkeiben, továbbá, hogy ezekre a témákra ráirányította a szakemberek figyelmét, fennmaradhattak az erdélyi örmények kultúrájáról szóló ismeretek, az erdélyi örmény kultúrájának olyan aspektusairól is, amelyekről ma máskülönben nem tudnánk.

A mozgalmat, amelynek *Szongott Kristóf* volt a vezéralakja, már maga Szongott is armenizmus névvel nevezte. Ez a mozgalom célja az erdélyi örmények identitásra ébredése, és illetve az erdélyi örmény identitás lehetőség szerinti megőrzése volt. Egy századdal később, a rendszerváltást követően, vagyis az utóbbi három évtizedben egy hasonló jelenséget figyelhetünk meg a Magyarországon élő erdélyi örmények körében, amit úgy nevezhetjük, hogy *neoarmenizmus* (a szót *Kali Kinga* örménykutatótól

hallottam). Itt kell megjegyeznünk, hogy akik *Szongott Kristóf* nyomdokain ebben az újjáéledő mozgalomban részt vesznek, azoknak a száz évvel ezelőtt működő szamosújvári örmény köréhez hasonló érdekeik vannak. *Issekutz Saroltának, Balogh Jenőnek, Fancsali Jánosnak, Szongoth Gábornak, Zakariás Dirámnak, Heim Pálnak, Várady Máriának* és másoknak, a náluk idősebb és fiatalabb nemzedék aktív tagjainak, Erdélyben és vidéki váro-

sokban élő kollégáknak nagyon sokat köszönhetünk. Nekik hála az Erdélyben, Budapesten és más városokban szétszóródva élő magyarörménység tovább virágozhat és őrizheti kultúráját, és folytatódhat az erdélyi örménység kutatása.

Az előadás kép- és hangfelvételét, valamint annak átiratát Grósz Dorottya készítette. Jelen szerkesztett változat Zsigmond Benedek munkája.

dr. Száva Tibor-Sándor

In Memoriam DOBÁL GYŐZŐ (1943-2022)

A csíkszépvízi Dobál családból született 1943-ban a második világháborús időkben. Édesapja *Dobál Győző* /1915-1992/ a brassói Honterus gimnáziumban tanult, majd 1937-1938 között román katona volt. Beszarábia Oroszországhoz való csatolásánál orosz fogságba került, ahonnan Erdélybe szökik. Erdély visszacsatolása után állami tisztviselő lesz Besztercén és itt nősült 1942-ben, neje *Szombati Margit* /1922-2007/. Itt két gyermek született: Győző /1943-2022/ és lánytestvére Margit /1948-1953/.

Apját 1944 telén áthelyezték Sopronba, ahová családjával érkezik. Itt először önálló fakitermelő- és kereskedő, majd 1953 után munkanélküli. 1956-ban a leverett forradalom után Svájcba menekült, Chur városába.

A szintén Győző névre hallgató fia, mint kisiskolás, itt folytatta német nyelven az iskoláit, majd Zürichben járt egyetemre, ahol mint közgazdász diplomázott, Bécsben promovált 1979-ben, mint közgazdász. 1982-től gazdasági és jogi irodája volt Zürichben (*dr. Viktor Dobal* néven). 1966-ban nősült, neje a svájci *Ehrle Ruth Olga* /1941-/. Itt született fia *Dobál Raoul Elek* /1967- /.

Győzővel személyesen 2019-ben ismerkedtem meg, amikor Bécsbe utazott a 40 éves promociós találkozója. Eljött látogatóba a bécsi lakásunkba is, ahol jó sokat beszélgettünk életünkről és a szépvízi magyarörmény családokról is. Svájcban tudott arról, hogy egy nagyobb könyvem készül kiadásra a székelyföldi örmény családokról. Amikor 2022 február végén megjelent kiadásban a könyvem, telefonon keresztül megbeszéltem, hogy elküldöm postán a könyvet. Ez sikerült is és hálásan megköszönte a könyvet. Az elmúlt 2022-es évben aztán nem jelentkezett annak ellenére se, hogy többszöri telefonhívás ellenére nem sikerült vele beszélnem.

Csak ebben az évben értesültem haláláról. A svájci Malans helységben hunyt el búcsú nélkül 2022. nov. 2-án. Isten adjon örök nyugalmat neki!

Egy igaz barátság nevében;
dr. Száva Tibor-Sándor

ZSZ

Templomok és hacskarok

Ezzel a titokzatos címmel (*Egyházi örmény építészet: templomok és hacskarok - a szerk.*) nyílt fotókiállítás a Marczibányi Téri Művelődési Központ emeleti kiállítóterében szeptember 2-án.

Köszöntőjében *Őrsi Gergely* polgármester arról beszélt, hogy városrésztünk sokszínű, harminchárom városrészében tizenegy nemzeti kisebbség képviselői élnek, több nemzet, több kultúra alkot igazi közösséget.

– Az örmények ezzel a kiállítással nyitják az ajtót és szeretnék megmutatni a saját kultúrájukat – mondta. *Őrsi Gergely* hozzátette, számára is újdonság, de a II. kerületben és a fővárosban is egyedülállóan van örményországi testvériskolája a II. kerületi Ökumenikus iskolának.

– A kiállítás a Kaukázus világába kalauzol el, amely mindig is határvidék volt

Európa és Ázsia között, a XIX. században az Orosz Birodalom foglalta el a perzsáktól ezt a területet – mondta a megnyitón *dr. Kovács Bálint* egyetemi docens, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének vezetője, aki beszélt még a Kaukázus vonatkozásában olyan magyar kutatókról is, akik egyes középkori kárpát-medencei templomok és az örmény templomépítészettel között közös vonásokat véltek felfedezni. Ezen kutatásoknak a szellemi atyja a bécsi művészettörténeti intézet igazgatója, *Josef Strzygowski* volt (1862-1941). Előadásából arra is fény derült, mit jelent a kiállítás

A kiállításmegnyitó közönsége, az első sorban Őrsi Gergely II. kerületi polgármesterrel (középen), dr. Issekutz Ákos új EÖGYKE elnökkel és dr. Issekutz Sarolta örökös EÖGYKE elnökkel

címében is szereplő hacskar szó.

– A hacskeresztet, a kar követ jelent, tehát a hacskarok a szépen faragott örmény kereszties kövek, melyek áttetsző csipkének tűnnek, és sehol a világon máshol nem találhatóak meg. Mint mondta, az örmények a világ első keresztény népeként jellemzik magukat, akik a IV. században lettek Krisztus-hívők. Templomépítészükre a kezdeti időktől eltekintve jellemző, hogy nem - vagy csak alig - használnak faanyagot, csak követ, mivel a Dél-Kaukázus vidéke erdőkben nagyon gyér.

Az egybegyűlteket a szervező Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület nevében dr. Issekutz Ákos elnök is köszöntötte, aki a stafétát édesanyjától, dr. Issekutz Saroltától vette át, aki harminc éven át dolgozott a magyarörmény kapcsolatokért. Egyben köszönetet mondott mindenkinek, aki részt vett a kiállítás létrejöttében. Hozzátette, az egyesület azon is dolgozik, hogy hazánk vegye fel a diplomáciai kapcsolatokat Örményországgal. A kulturális kapcsolatok és az ösztöndíjprogramok már segítik a kétoldalú kapcsolatokat, de a turizmus fellendítése is fontos cél.

Szabó Anikó színművész Naregi Szent Gergelytől olvas fel

Ezt követően Szabó Anikó színművész olvasott fel szemelvényeket a X-XI. században élt Naregi Szent Gergely gondolataiból.

Az eseményen részt vett Csere István önkormányzati képviselő és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem ösztöndíjas örmény diákjai is.

Az örmény egyházi építészetéről szóló kiállítás, melyet Balogh Réka állított össze és a II. kerületi Örmény Önkormányzat támogatásával valósult meg, szeptember 15-ig tekinthető meg a Marczibányi Téri Művelődési Központ emeleti kiállítóterében (1022 Marczibányi tér 5/a).

Megjelent: Budai Polgár

dr. Kovács Bálint (hátsó sor, középen) előadása után, örmény diákjai körében

dr. Kovács Bálint, egyetemi docens,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének vezetője

Örmény keresztiskövek

Sajátos emlékezeti hely az örmény keresztiskövek. Az örmények krisztianizációjáról beszámoló Agathangelosz krónikája az 5. században leírta, hogy a kereszténység felvételének időszakában Szent Hripszime és társnői vértanúhalálának a helyén a keresztény örmények fakereszteket állítottak, ennek nyomán vált szokássá a már nem fából, hanem kőből faragott örmény keresztiskövek, a khacskarok állítása Örményországban, s mindenhol, ahol örmények élnek. A khacskarok, a keresztiskövek összességükben és egyediségükben is a keresztény örmény kultúra különös ornamentikájú, összetéveszthetetlen és hasonlíthatatlan emlékművei, alkotásai.

A kereszties kövek – örményül khacskarok (az örmény խաչքար szóból, amelyben a szó első tagja խաչ/khacs= kereszt, második tagja a քար/kar=kő jelentéssel bír) – a szabad ég alatt felállított, kőből faragott sztélék, amelyek központi motívuma az örmény kereszt. Az örmény kereszties köveknek különböző funkciói ismertek: síremlékek, fogadalmi tárgyak vagy történelmi események emlékei. A keresztény hitre tért örmény társadalom a korábbi pogány hit egyes elemeit tovább őrizte, a korábbi pogány elemek pedig átalakulva a kereszténységben is tovább éltek. Így a pogány Anahit istennő kultuszának egyes elemei Szűz Mária kultuszában maradtak fenn, a pogány kultikus helyeken pedig keresztény templomok épültek vagy khacskarokat állítottak fel.

Az örmény keresztiskövekről számos publikáció jelent meg. Az örmény művészettörténet és építésztörténet egyik

úttörője, Josef Strzygowski (1862-1941) volt, az első bécsi Művészettörténeti Intézet igazgatójaként jelentős szerepet játszott az örmény építészet kutatásának elindításában. Josef Strzygowski, 1914-ben Toros Toramaniannal (1864-1934) együtt és a szentpétervári Orosz Birodalmi Régészeti Bizottság támogatásával különösen Nikolaus Marr (1865-1934) és tanítványai látogattak el a cári Örményországba, köztük Örményország egykori fővárosába, Ániba. Az expedíció során összegyűjtött anyagok alapján adta ki Strzygowski a kétkötetes művét. „Die Baukunst der Armenien und Europa” címmel. Nincs olyan művészettörténeti kutatás az örmény építészetéről, amely ne venné alaposan figyelembe ezt a kétkötetes monográfiát, annak ellenére, hogy számos megközelítése (például az örmény építészek úttörő szerepéről vallott tana a nyugati világ építészetében) ma már elavultnak számít, és a művészettörténet rasszista megközelítése is igen sok kritikát kapott. Josef Strzygowski ugyanis korszakának volt szülöttje, munkásságát meghatározta az az eszmetörténeti diskurzus, amelyet a II. Világháború és a holokauszt vezetett, ez pedig a fajok eredetének – az árja és közelkeleti fajok történetének – a diskurzusa volt. Ezzel őt nem mentesíteni szeretnénk, hanem úgy lehet munkáját olvasni, hogy kritikusan a fajelméleti gondolatoktól művészettörténeti mondanivalóját elkülönítjük.

Monográfiájában a keresztiskövek rendszerint szerepelnek az egyes örmény templomoknál, majd az I. kötet 257-261 oldalán egy kisebb (alig 4 oldalas feje-

zetet) szán nekik az örmény temetkezési emlékek viszonylatában. Strzygowski szavaival élve a kereszteskövek ezrével vannak elterjedve egész Armeniában.

Egy összetört kereszteskő faragott motívumai

Felhívja a figyelmet egy igen régi kereszteskőre, amely Osakanból (Օշականի-Արագածոտնի մարզ, Örményország) származik, arról a településről, ahol *Szent Meszrop Mastoc*, az örmény írásbeliség atyja is származik.

A kereszteskő már Strzygowski idejében is össze volt törve, és az ecsmiadzini múzeumban volt megtekinthető. A kő anyaga vörös tufa, feltételezhetően a 7-8. századból származik. Strzygowski nagyon aprólékos leírást tett a töredékről: „*A földön fekvő, átluggatott, kör alakú keretben nyugvó kereszt képezte a koronát. Az alsó részt, a keresztet domború palmetták fölött, geometrikus mintákkal díszített sáv keretezi, mindez durva lapos munkával.*

A keresztet két durva gyöngysor keretezi, amelyek közepén egy rozetta végű keresztgyöngyöt vesznek fel. A kereszt karjainak sarkain két nyolcas csikkal van átszőve. Az alatta lévő két pár palmettát a fésűs szakaszok halma felett többcsíkos csomóköti össze, a felső palmettákat egyenes sávok, az alsókat nyolcasok kötik össze, és a ferdén vágott lebenyek végén csomókkal töltik ki. A keretben szalagfonatok és különféle rozetták láthatók. A felső záróelemhez ír-skót magas keresztet hasonlíthatók.” A leírás amiatt is értékes, mert felhívja a figyelmet az örmény kőkeresztek motívumaira, az idézet végén található „ír-skót” összehasonítás pedig nem más, mint a fajelmélet megjelenése Strzygowski elemzésében ugyanis ezzel az ún. „északi-típus” fajainak rokonságát szerette volna igazolva látni.

Kereszteskövek és alapépítményei

A keresztkövek nagyon gyakran alapítményekkel megemelve jelennek meg. A jehvardi (Եղևարդի – Kotayk tartomány, Örményország) nagytemplom közelében

látott Strzygowski egy dombot, amelyet teljesen beborítottak ilyen oltárszerű emlékek. Haghat és Szanahin kolostorai szintén gazdagok ilyen kereszteskövekben. Sok esetben egy alapítményen – amely két fülke között lépcsőn megközelíthető – alacsony alapítmény emelkedik a keresztkövel, amelynek lapja széles kiugró párkánnyal végződik. Strzygowski szerint a jehvardi kereszteskő egy sírt jelöl, és egy kis alapítású templom mellett áll, amelyről örmény felirat is említést tesz: „*Abban az évben, amikor Georgi (Gurgen), Grúzia királya meghalt (1184), én, Gergely Martagat, Khachenkből, aki az Istenanya oltalma alatt lakom, ezt a keresztet állítottam sírhelyemen, várva halálomat. És most leborulok előtted, Isten édes jele, és néma ajakkal imádkozom, hogy nagy megjelenésedkor légy közbenjáró értem, Krisztus méltatlan szolgájáért. És mindazok, akik imádnak (a keresztet), említsenek engem Jézus Krisztusban. János katolikus alatt állították fel, abban az évben, amikor a szent Egyház helyreállt, 634-ben (1185). Említetek meg engem Krisztusban a készítő Mechithar*”.

Kos - kövek

Sajátos síremlékek az ún. kos-kövek, amelyeknél nem a kereszt a központi szimbólum, hanem egy kost ábrázoló állat, a keresztény örmény kultúrkörben mégis találunk ilyeneket.

A Szeván-tónál, Vayoc-Dzor területén és a már nem látható Dzsulfa (Nahicseván) temetője is ilyen volt, ezt a temetőt ugyanis Azerbajdzsán az 1990-es években lőtérre zúzta be, így gyakorlatilag megszűnt az évezredes örmény jelenlétnek még a nyoma is. A kos-kövek szimbolikáját Strzygowski szintén faji alapú összehasonlítással igyekszik megmagyarázni, szerinte ugyanis összefüggések vannak az európai északon található rokon sírkövekkel, illetve megjegyezte, hogy a jezidiek lovakat helyeztek a sírokra és ahogy megjegyezte a muszlimoknál is vannak kosok a temetkezési emlékeken.

A dzsulfai síremlékek mondhatjuk a legszokatlanabbak talán és ezek a koskövek különböztették meg ezt a temetőt az összes többi örmény temetőtől.

A kosokon azonban közös narratív faragás volt található, egy ún. „bankettjelenet”, amelyen két vagy három ülő személy, egy központi alak, talán az elhunyt, akiket az oldalsó jelenlévők kiszolgáltnak. Túl kevés bizonyíték áll rendelkezésre ahhoz, hogy magyarázatot adjunk ezeknek a szokatlan köveknek a megjelenésére. *Nikolaus Marr* szerint az ilyen alakok széles körben ismertek voltak a Kaszpi-tenger déli partjától egy nagyobb területen, de nem adott magyarázatot szimbolikus jelentésükre. Vagyis mind a mai napig nem egészen világos, hogy milyen rangú érdekekkel vagy ezoterikus tevékenységgel kellett rendelkeznie egy személynek ahhoz, hogy sírját kos díszítse?

Véleményünk szerint az örmény keresztény vallás megőrzött számos más elemet, rituálét is, amelyek feltételezhetően antik eredetűek ugyanakkor az egyház sajátos keresztény színt adva nekik mintegy kanonizálta őket. Ezek közül kiemelendő a matal, vagyis az áldozati eledel, amely régi (pogány) tradícióra vezethető vissza, ugyanakkor mind a mai napig fennmaradt karácsony és ünnepnapokhoz, illetve fontosabb családi eseményekhez kapcsolódóan. A gonosz szellemtől való tartózkodás és félelem meghatározó jelentőségű volt számukra, hiszen a gonosz szellemek szerencsétlenséget hoznak, betegséget, szenvedést okozhatnak az élet számos pontján, és lépten-nyomon követik az ember tetteit. Ez a félelem meghatározta az örmény néphitét, ugyanúgy, ahogy a mindennapi tettekre, szokásokra is nagy hatással volt. Mindenféle vallástudományi ismeret nélkül is megállapítható, hogy az örmény babonavilág és a gonosz szellemekben, démonokban való hit a zsidó-keresztény kultúrkörrel kevésbé van kapcsolatban, sokkal inkább érezhető azonban az örmény-pogány, zoroasztrianus korszakból való eredet. A kereszténység felvétele előtti hitvilág, sámánhit nyomai mind a mai napig megtalálhatóak Örményországban. Az örmény lélekképnek, a túlvilágba fektetett hitének, az antik eredetű vallással való feltételezhető kapcsolódásnak a fennmaradt kőből készült emlékei ezek a kos formájú, temetkezési emlékek is.

Felhasznált irodalom:

Kouymjian, Dickran - Baltrusaitis, Jurgis: *Julfa on the Arax and its funerary monuments*. Calouste Gulbenkian Foundation. Lisbon, 1986.

Strzygowski, Josef: *Die Baukunst der Armenier und Europa. I*. Wien, 1918

Kovács Bálint: *Az örmény keresztieskövek – az emlékezet kövei*. Séd - veszprémi kritikai lap. 2015. nyár. 2. szám., 28-29.

Kovács Bálint: Antik istenek – modern sámánok: pogány elemek az örmények lélekképében és túlvilágba vetett hitében. In: *Lélekciklopédia IV*. Szerk. Székely Attila. Budapest, 2019. 469-492.

Záró gondolatok

A kereszténységben a kereszt a megváltás jele. Jézus Krisztus halálának a helye, tragikus és szomorú jelkép, amely a tanítványok feltámadott Jézussal való találkozásában, örömeiben és világra szóló küldetésben a feltámadás, az élet és a remény jelképévé lesz az egyház hitében. Úgy, ahogyan Jézus feltámadásának örömhírét Örményországba a hagyomány szerint Jézus tanítványai: Tádé és Bertalan is elvitték.

A magyar kultúrkörben is ismert élet fája az örmény kereszties köveken kereszt formájában található meg: a kereszt nem elszáradó, gyökerétől elvágott, holt fa, hanem rügyező ág, amiből virág: élet, igazi és örök élet születik. Az örmény kereszties kövek közvetítők és emlékezeti helyek: sajátos szimbolikájukon keresztül megjelenítik és közvetítik a keresztény hitet, s egyben a patriotizmus, a szülőföldre való ragaszkodás jelképei is. Az örmény kereszties kövek közvetítők: sajátos szimbolikájukon keresztül megjelenítik a keresztény hitet, más szempontból a patriotizmus, a szülőföldre való ragaszkodás jelképei. A sok száz éves örmény kereszties kövek mellett ma is számos országban állítanak fel a helyi örmény közösségek kereszties köveket, utalva arra, hogy a nemzeti tragédiák utáni szétszórás és a nehéz sors ellenére is hűek identitásukhoz.

Azbej Trisztán

Magyarország a Hungary Helps - Magyarország segít programon keresztül humanitárius segítséget nyújt Örményországnak

Az elmúlt napokban folyamatosan egyeztettem az Örmény Apostoli Egyház képviselőivel a térségben kialakult helyzetről. Az egyeztetések nyomán és egyházi kérésre a Külgazdasági és Külügyminisztérium a Hungary Helps Programon keresztül 40.000.000 forint adományt nyújt az Örmény Vöröskereszt részére a humanitárius programjaik támogatása céljából. A támogatásból a szervezet azoknak az örmény nemzetiségű embereknek nyújt segítséget, akik az ott három évtizede dúló konfliktus miatt települnek át Karabah térségéből Örményországba.

Az utóbbi hetek fegyveres eszkalációja, majd azt követően egy Stepanakertben bekövetkezett halálos ipari katasztrófa következtében eddig több tízezer örmény nemzetiségű személy hagyta el otthonát és települt Örményországba, ahol ellátásuk komoly kihívásokkal jár. A magyar segítségnyújtás célja, hogy a konfliktus és az üzemanyagraktár robbanás civil kárvalottjainak megsegítésével hozzájáruljon a térség stabilitásához. Magyarország, a magyar kormány álláspontja a karabahi konfliktus tekintetében is világos és egyértelmű: a béke az egyetlen fenntartható megoldás a térségben.

A Hungary Helps Program az elmúlt években több örmény közösséget is támogatásába vont. Örményországban egyházi humanitárius programokat támogatunk, a Közel-Keleten pedig a szíriai és iraki háború, valamint a libanoni gazdasá-

gi válság által sújtott örmény keresztény közösségeknek nyújtottunk segítséget. Ezek a támogatások hozzájárultak Magyarország és Örményország diplomáciai kapcsolatainak 2022-es újraindításához.

Magyarország segít. Józan ésszel, tiszta szívvel.

Megjelent: Azbej Tristan
Facebook oldala

Örmény menekültek (fotó: The Times of Israel)

Akopjan Nikogosz

Örmény Függetlenség Nap Megemlékezés a Szépművészeti Múzeum Román termében

Büszkeség és öröm tölt el, hogy az Örmény Függetlenség Napjának alkalmából együtt ünnepelhettünk a Szépművészeti Múzeum gyönyörű helyszínén öccellen-ciájával *Ashot Smbatyan*nal, Örményország rendkívüli és meghatalmazott nagyköveteivel és ezen az estén adhattuk át az Országos Örmény Önkormányzat által alapított Ararat-örménységért díjat, mely legmagasabb elismerése az örmény közösség érdekében végzett kulturális, társadalmi, közéleti és tudományos tevékenységnek. Az idén három díjazott részesült az elismerésben: *Balogh Elekné Gopcsa Katalin*, *Dr. Leszkovszky György Pál O.P. atya*, valamint szervezetként, *Az Örmény Kultúráért Alapítvány*. Az ünnepi rendezvényen beszédet mondott *Ashot Smbatyan*, Örményország nagykövete, *Gulyás Gergely*, miniszterelnökséget vezető miniszter, valamint *Diramerján Artin*, az Országos Örmény Önkormányzat általános elnökhelyettese. Az Ararat-örménységért díjat

Meghívott vendégek és előadók, köztük *Ashot Smbatyan* (első sorban balról a második) és *Gulyás Gergely* (balról a negyedik)

Dr. Issekutz Ákos, az Országos Örmény Önkormányzat elnökhelyettese adta át. Az est házigazdája és moderátora *Sörös Miklós*, az Urartu Örmény Színház színművésze volt. Az ünnepélyes díjátadót követően a Mendelssohn kamarazenekar gálakonzertjét hallgathatta meg a közönség. Köszönjük a rendezvény helyszínét biztosító Szépművészeti Múzeum munkatársainak együttműködését, a Mendelssohn Kamarazenekar, és az este közreműködőinek részvételét, vendégeinknek pedig a megtisztelő jelenlétet.

Megjelent: *Akopjan Nikogosz - Országgyűlés, Örmény Nemzetiségi Szószóló Facebook oldala*

Az esemény méltó helyszíne volt a Szépművészeti Múzeum

Barabás-Pál Hajnalka

Tizenharmadik alkalommal szervezték meg az Örmény Művészeti Fesztivált

Gazdasági és kulturális együttműködések lehetnek az eredményei az idei Örmény Művészeti Fesztivál éjsze alatt szervezett konferenciának. A hétvégén Gyergyószentmiklóson zajló rendezvénysorozaton gazdag kulturális és gasztroprogram-kavalkád várta az érdeklődőket.

Pénteken rajtolt és vasárnap ért véget Gyergyószentmiklóson az Örmény Művészeti Fesztivál tizenharmadik kiadása. Harmadik éve hogy nemzetközi – romániai és örmény – konferenciával indítanak a szervezők, először a két megye intézményrendszerét mutatták be egymásnak, a második alkalommal a turizmusban tevékenykedő cégeket kapcsolták össze, most pedig konkrét partnerkeresés zajlott gazdasági szereplők között, de kulturális intézményeket is próbáltak összehozni.

Az örmény kormány gazdasági ügyeket kezelő tanácsa (melynek vezetője a miniszterelnök és tagja több miniszter) társszervezésével, az Örményországi Kereskedelmi Kamara alelnöke, az Örményországi Vállalkozói Szervezetek vezetője, illetve a Szabad Vámterületek Nemzetközi Tanácsának egyik vezetője is bemutatót tartott a konferencián. Hargita megyéből a remetei tejporgyár, a burgonyafeldolgozó, valamint a liofilizáló üzem, egy guruló faházakat gyártó cég, illetve egy elektromoskerékpár-kölcsönző, franchise-rendszerben dolgozó cég tulajdonosai ismertették vállalkozásukat az örmény partnereknek.

– Az örmények mindig a kapcsolati tőkéről voltak híresek. Azáltal hogy mindenhol kereskedtek a nagyvilágban, láttak, tapasztaltak, többletet tudtak adni településeiknek, hozzájárultak a fejlődésükhöz. Ilyen

többlet számunkra is elérhető, hiszen 2017 óta testvérmegyénk az örményországi Lori megye, szeretnénk ezt a javunkra használni – mondta a fesztivál főszervezője, *Kulcsár László*. Eredményesnek tartja a konferenciát, várható hogy szerződések kötődnek a résztvevő cégek között, és kulturális intézmények között is.

A folytatásban temérdek kulturális és gasztroprogram várta az érdeklődőket, ruhadesign-kiállítás, kézművesvásár, könyvbemutató és grafikai kiállítás szerepelt többek között a programban, volt churutfesztivál, és más örmény eredetű étel elkészítését is bemutatták. Erdélyben élő nemzetiségek tánc-, ének- és zenekoreográfiájából volt bemutató a színpadon, de volt örménytánc-oktatás is. A helyi örmények is saját produkcióval álltak elő, *Csibi Krisztina* koncertjén örmény táncokat mutattak be. Szombaton este *Gheorghija Orsolya* koncertezett az örmény templomban. A templom búcsús szentmiséjével, vasárnap ért véget a rendezvénysorozat.

Megjelent: *Hargita Népe*

Örmény katolikus hírlevél XXX. szám október-november Szűz Mária templomban való bemutatása - Advent

Kedves Testvérek!

Az ősze eleje évről évre alkalmat az ünneplésre. Templomunk búcsúja és az aradi vértanúk emlékezete lehetőség volt a közös ünneplésre.

Ugyanakkor fontos lenne megerősíteni a plébánia közösségét is. Egyrészt anyagiilag, másrészt közösségi kapcsolatainkban. Éppen ezért hívok és várok mindenkit a vasárnapi szentmisékre.

Sajnos azt tapasztalom, hogy az örményesség inkább egy kulturális együttlétre hív, amely alig kapcsolódik az örmény katolikus közösséghez. Jó lenne ezen alakítani! Szeretettel

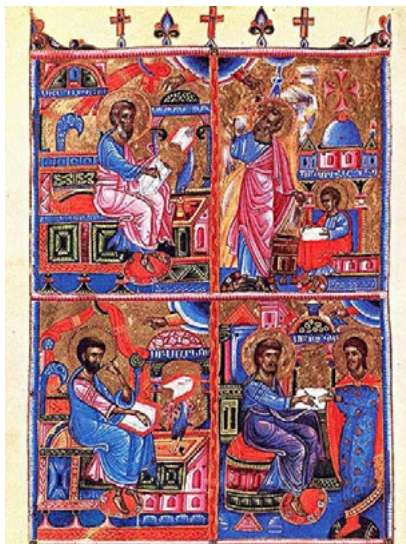
Ákos atya

Az örmény katolikus egyházi naptárban az október-novemberi időszakban a Szent Kereszt öt ünnepe közül az utolsó, a legnagyobb: a Szent Kereszt feltalálásának (Varaki Szent Kereszt, Խաչվորացի Khacsverac) szeptember 17-i nagy ünnepe és Advent (Յիսուսաւլլաց) kezdete közé eső időszakot éli az egyház. A Szent Kereszt feltalálásának ezen az ünnepén arra emlékezünk, hogy Krisztus keresztfáját a perzsák fogságból Helena császárné visszavitette Jeruzsálembe, s a Golgota szent hegyén újra felállították. Nagy Konstantin császár parancsára ekkor építették fel a Szent Sír, vagy Szent Feltámasztás bazilikát, a szent helyek: Jézus sírja és a Golgota sziklája köré.

Hisznagac (Advent) a várakozás, a remény időszaka, amelynek első napja no-

vember 19-én vasárnapját követő hétfő, két héttel megelőzve a latin rítusú egyház adventjének kezdetét (az örmény advent 50 napos és vízkeresztig tart). Ebben az időszakban Jézus születésére és eljövételére készülünk, vagyis a Szent Kereszt ünnepe és Jézus születésének és újra eljövételének várása a két titok, amely keretezi ezt az időszakot, imádkozzuk az Korintusi levél arámi nyelvű imádságát: Marana tha (Jöjj el, Uram Jézus).

Három ünnep emelendő még ki: október 21-én a szent evangelisták (Máté, Márk, Lukács és János) ünnepe, november 11-én a Szent Főangyalok (Gábrriel, Mihály és Rafael) ünnepe és november 21-én Szűz Mária templomban való bemutatásának, felajánlásának az ünnepe.

HÍREK

Dr. Leszkovszky Pál OP atya, aki 1974-től 2007-ig volt templomunk lelkésze, plébániai kormányzója, megkapta idén az örmény nemzetiségi szószóló és az Országos Örmény Önkormányzat által alapított Ararát-Örménységért 2023 díjat. Örvendve és ezúton is gratulálva a díjhoz Pál atya áldozatos apostoli szolgálatát hálással köszönjük és életére a jó Isten bőséges áldását kívánjuk.

Arcah (Hegyi-Karabah) szeptember 20-i bombázásában hősi halált halt *Mikayel Mnatsakanyan*ért mutatott be halotti liturgiát *Fülöp Ákos atya* Fogolykiváltó Boldogasszony ünnepén, templomunk búcsúján szept. 24-én.

Öbaldogsága *XXI. Rafael Péter katolikosz-pátriárka* anyagi támogatásával a paplak építési-kivitelezési munkálatai a terveknek megfelelően augusztus 20-án befejeződtek. A használatba vételi engedélyezési eljárást követően a tetőtér használatára a PPKE Armenológiai tanszékével kötünk szerződést. A paplak felszentelésének idejéről, s ezzel várhatóan egyidőben a múzeum megnyitásáról külön tájékoztatást adunk.

Kanció Színeváltásra

*(Ismeretlen szerző,
Zsigmond Benedek fordítása)*

Ékes rózsza gyullada
mennyei nap sugarától.

Napsugárnál csillogóbb
tengeri virág kinyílt.

A végtelen tengeren
virág pírja előbugyog.

Ezerszínű virágnak
sarján gyümölcs fel-felragyog.

Tarkabarka csokorban
virít színek miriádja.

Fenséges-dús lombozat
rózsaszín rügyeket hajtott.

Kanció Pünkösdre

*(Ismeretlen szerző,
Zsigmond Benedek fordítása)*

Ma Szentlélek érkeze,
mennyszágból szálla le
lángnyelveknek füzere
apostolok fejére.

Szentléleknek adj hálát:
apostolok kórusát
csodás módon gyűjtja fel
szólni más-más nyelvekkel.

Eme nagy szent ünnepen
a Szentlélek megjelen:
Jeruzsálem városa
isteni jel otthona.

Hegedüs Annamária

Hervay-est a szeptemberi Klubon

Csodálatos élményben lehetett része annak, aki ellátogatott a szeptemberi örmény klubba. A XII. Kerületi Örmény Önkormányzat idén másodsorú irodalmi témával jelentkezett a rendezvényen. Márciusban *Földesdy Gabriella* író, színháztörténész tartott értékes előadást *Csiky Gergely*ről, szeptemberben pedig a tragikus sorsú *Hervay Gizella* író, költő életét követhettük nyomon művei kíséretében.

Hervay Gizella a Kövér és Issekutz vonalon kötődött az erdélyi örményekhez. Bár testvéreivel, többek között az esten megjelent *Hervay Katalinnal* Makón nevelkedtek, a „kicsi magyar időben” (1940-1947) Erdélybe költöztek.

Az irodalom iránti vonzódása, szeretete már az iskolában megnyilvánult, s a *József Attila* válogatott verseiből kiadott kötet minden művét elszavalta. A Bólyai Tudományegyetem diákjaként ismerte meg *Szilágyi Domokos* író, költőt, aki nemcsak művészetére, hanem szívére-lelkére is hatott. Közös életüket Bukarestben kezdték a *Napsugár* és a (ma már rémesen hangzó) *Ifjúmunkás lap* szerkesztőségében. Mindennapjaikat a Securitate zaklatásai és a szegénység jellemezte. Rányomta bélyegét mindez szerelmük-

re is, szétváltak útjaik. Gizella magányát Budapesten kívánta enyhíteni, de a rendőri igazoltatáskor nem tudott megfelelő papírokat bemutatni. Az ekkor kezdődött borzalmakat fokozta a két hazában hontalanul érzése, s főleg egyetlen fiának, Attilának (Kobak) elvesztése.

A három művész: *Erdős Loretta Leona*, *Sárdy Barbara* (zongora) és *Szentpétery Anna* szöveges és énekes előadását feszült figyelemmel hallgatta a közönség. Loretta *Hervay Gizella* megszemélyesítője a darabban, valamint a társzeneszerzője, rendezője és megálmodója az előadásnak: gyönyörűen állította össze a műsort: egy-egy mondatot hallhattunk Gizella életéből, s ezeket fantasztikus összekötésekkel, áthidalásokkal a művészetek követték.

Hegedüs Annamária bevezető beszéde

A három fiatal művész

Nuridsány Zoltánné Mimi

XV. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat őszi programjai

Kerületi Nemzetiségi Nap

A XV. kerület Nemzetiségi Napján 2023. szeptember 9-én a Bányász parkban nagy sikerű nyitó koncertet adott a *Group Duduk Együttes* örmény népdalfeldolgozásokból. Az ételkóstolóval is kitett az ÖNÖ magáért: 100 adag rostos sült csirke és sertés szelet, finom sült padlizsán, paradicsom és paprika körítés volt a kínálat. A nyolc nemzetiségi önkormányzat közül az ÖNÖ. kínálata volt a leggazdagabb és a legízletesebb a sok visszajelzés alapján. Könyvsátort is állítottunk. *Balogh Zoltán* sok-sok örmény és erdélyi örmény valamint több érdekes könyvet mutatott be az érdeklődő és könyvet szerető közönségnek a kiadványaiból. Az a vélekedés, hogy a XV. ker. ÖNÖ. mutatott legtöbbet a nemzetiségük kultúrájából. Az estet táncház zárta, a *Zora* és a *Mydrosz Zenekar* kíséretével. Megítélésem szerint minden nemzetiségi önkormányzat kitett magáért zene, tánc, gasztronómia területén.

A Group Duduk Együttes koncertje a Nemzetiségi Napon

Megemlékezés az Aradi Vértanúkra

A XV. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat a 2002-ben állított *Kiss Ernő* örmény származású altábornagy, aradi vértanú emléktáblájánál immár a 21. emlékünnepeket tartotta október 6-án. Elhangzott az örmény és a magyar Himnusz. A megjelenteket tisztelettel köszöntötte *Nuridsány Mimi*, közreműködött *Várady Mária* színművész és *Juhász Endre* dudukművész. Az emlékbeszédet *Nuridsány Judit* mondta el. Koszorút helyezett el *Cserdiné Németh Angéla* polgármester és *Tóth Veronika*, *Tóth Imre* alpolgármesterek, *Deschelák Károly* képviselő. Továbbá a Pestújhelyi Pátria Egyesület elnöke *dr. Mészáros Balázs*, *Perlaky István* a kerületben lakó *Kiss Ernő* leszármazott. *Várady Mária* színművész az I. kerület Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, egyben a Budavári Ani Örmény Színház vezetője és *Nuridsány Zoltánné Mimi* a XV. ker. ÖNÖ elnöke és *Nuridsány Judit*. A Szózat elhangzása után főhajtással zártuk a megemlékezést.

Várady Mária, Nuridsány Zoltánné Mimi és Juhász Endre

Balogh Jenő

Fogyó kiváltó Boldogasszony Búcsú és VIII. Családi Tarka Nap

8. éve egész napos családi nap, minden generáció számára

Az Örmény Katolikus Lelkészség szeretettel várt mindenkit a templom védőszentje, Fogyó kiváltó Boldogasszony tiszteletére tartott ünnepi szentmisére, amelyet *Fülöp Ákos atya* plébános, örmény kormányzó celebrált. Az énekes szentmisén a templom kórusa énekelt *Garaguly István* vezetésével.

Szeptember utolsó vasárnapjára esik Fogyó kiváltó Boldogasszony ünnepe. Eredetét 1218-ra vezethetjük vissza, amikor augusztus 1-jén, a Boldogságos Szűz látomásban buzdította *Nolascói Szent Pétert* a fogyó kiváltó rend megalapítására.

A Családi Tarka Napon az alábbi programok várták a közösség tagjait. A házigazda *Marosváry István* volt.

A nap első programja a kézműves foglalkozás volt a gyermekeknek, miközben a szülők és nagyszülők *Haraga Attilát* hallgatták, aki *Kádár Dániel* főpát munkásságát mutatta be vetített képes előadásban.

Közös ebéd, kávé és gránátalma varázslat volt a következő program. Sajnos az

Haraga Attila előadása közben

Marosváry István felkonferálja dr. Zárug Péter Farkas és Borvendég Zsuzsanna előadását

időjárás idén nem kedvezett a szabadtéri sütéshez, így a finom flekkeneket és sült húsokat *Sergio* tűzhelyen sütötte, így a faszén füstös ízét nélkülöznünk kellett. A menü így is finom volt a hozzáadott örmény salátákkal és friss kenyérrrel, amire sört, bort, illetve gránátalmaitalt kaptunk.

A délutánt könyvbemutatóval kezdtük: dr. Zárug Péter Farkas politológus és Borvendég Zsuzsanna történész bemutatták *Csurka István* kétszeres József Attila díjas író, forgatókönyv- és drámaíróról készült könyvet, amelynek alcíme: *Néhány tanulmány egy életpálya megértéséhez*. A könyvben 5 író fogalmazta meg tanulmányát, amelyek fontos adalékok *Csurka István* életpályájának megértéséhez.

„Csurka István sokat vitatott, hol ün-

nepelt, hol bíralt személyisége volt a Kádár-rendszer irodalmi életének, majd a rendszerváltozás közéletének, politikai világában. Sokan nagy váteszt és az óriási talentumot dicsőítették benne, mások radikális vagy épp szélsőségesnek mondott politikai nézetei miatt bíralták.” Írta róla dr. Zárug Péter Farkas a könyv hátoldalán.

Az író viszonyát tisztázza a kádári titkosszolgálatokkal és soha ki nem kért levéltári anyagokat tár az olvasó elé *Borvendég Zsuzsanna* történész a könyvben, és a Tarka Napon is.

A zene hullámhosszán *Hajtun Zsuzsanna* zongoraművész közkedvelt és népszerű dallamokat játszott, majd indulhattunk is le a misére.

A napot rendezte: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Erdélyi Örmény Kulturális Központ. A rendezvény támogatói: Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, Budapest Főváros II. Kerületi Örmény Önkormányzat, Újbuda Örmény Önkormányzata, Zuglói Örmény Önkormányzat, XV. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Köszönjük mindenkinek, hogy eljött, és együtt tölthették a napot!

Fülöp Ákos atya az ünnepi szentmisén

A gyerekek örmény betűket és mécsesstartókat színezték, de a szülők is csatlakozhattak

Részlet Haraga Attila Kádár Dániel munkásságáról tartott előadásából, mely elhangzott a Tarka Napon

Kádár Dániel 1946-tól az V. kerületi Teleki Pál utca 8. sz. alatt próbálkozott a lelki élet megszervezésével, ahol 100-120 főt befogadni képes kápolnát rendezett be. 1946 tavaszán az egyházközség azzal a kérelemmel fordult *Mindszenty József* bíboros, esztergomi érsekhez, hogy a lelkeséget emelje plébániai rangra. 1947-ben *Mindszenty József* új dekrétummal, personalis és territorialis hatáskörrel újjászervezte az örmény lelkeséget, 1949-től a Semmelweis utca 9. II. emeletén működött egészen 1974-ig. A Semmelweis utca 9. sz. alatt nagyobb lakás két szobáját alakította át örmény katolikus kápolnává, és Fogyó kiváltó Boldogasszony elnevezést és búcsúnapot kért. Ettől kezdve van két búcsúnappal, egy a plébániáé, Világosító Szent Gergely, és egy a kápolnáé, Fogyó kiváltó Boldogasszony. (A teljes előadás olvasható a Magyarörmény Tudástáron: <http://magyarormenytudastar.hu/tudastar/hires-ormenyek/p-kadar-daniel-antal-c-m-vind/>)

Várady Mária

Letelepedés Örmény módra

350+1 éve, hogy Apafi Mihály engedélyével – belaktuk a Kárpát Medencét. Ünnepelehetünk. Letelepedési Nap - Kultúra Napja, 2023 október 1, Ferencvárosi Művelődési Központ.

A Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat harmadik alkalommal ad helyet az Örmény Kultúrának, hogy a magyarörmények és örmények együtt vessenek számot 350 év minden hozadékával.

Így nem csoda, ha a mi *Csiky Gergely*ünk színműve került bemutatásra a Ferencvárosi Művelődési Központ színpadán, mert Cecil, Gábrý Kristóf, Szinán Bogdán és Rebi örmények! Az integrálódás hihetetlenül hatékony útját járják: vagyont, címet szerezni, jó házasársként hűséggel szolgálni a családot, ringatni a bölcsőt és igényesen nevelni a jövő gyermekeit. A nehézségeket szeretettel legyőzni, mindig az életet szolgálni! Élni, élni, élni!

Honnan ez az ősi erő? *Csiky Gergely* életével mutat példát, - minden munkát vállal és elvégez. Ugyanilyen a *Cecil házassága* színmű örmény főszereplője: Gábrý Kristóf makacs, gyűjtögető, nem

rabja a magas erkölcsi mércének. Szinán Bogdán ugyanígy. „*Cecil: Bogdán bácsi, hazudott ön már életében? Szinán: De még mennyit! Hiszen mindig kereskedő voltam.*” S a leányunk boldogságát, ha kell, vagyonnyi pénzzel váltom meg. Azon nép számára, amely mindig az életéért küzdött, a legnagyobb parancs: életben maradni!

Ha az elmúlt 350 évre visszatekintünk, örök küzdelem a biztonságért, a letelepedésért, a honosításért, az egyenjogúsításért a kolónia minden tagja számára. Ezt üzenik az elődeink, akik a keresztyény hitért, a szabadságért életüket adták.

A Letelepedésünk Ünnepe kitűnő vállalkozásnak indult, már harmadszor rendezzük meg – mondta bevezető köszöntőjében *Szenttamásy Katalin* elnökhasszony –, és reméli, hogy hagyománnyá válik ez az őszi fesztivál.

Szenttamásy Katalin bevezető köszöntője

dr. *Czárán István* megnyitó beszédét mondott

Várady Mária, az est szervezője és háziasszonya

Megnyitó beszédében dr. *Czárán István*, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke kifejezte köszönetét azért, hogy mi itt Budapesten békében ünnepelehetünk. Ugyanakkor fájdalommal és részvétellel szólt a Karabach-i örményekről. Az ő pusztai életük is veszélyben van, menekülnek az azeri katonai invázió elől. E napon gyűjtést szerveztünk a kilátástalan helyzetbe került távoli örmény testvéreink számára.

A kitűnő előadás hosszú tapssal ért véget, amely újra meggyőzte az *ANI – Budavári Örmény Színház* vezetőjét és az önkormányzatokat, hogy *Csiky Gergely Cecil házassága* remek darab. Kiváló színészi alakítások sora teszi élővé.

Épp 140 éve, 1883 november 23-án mutatta be a *Paulay Ede* Nemzeti Színháza a *Cecil házasságát*. *Várady Mária* az *ANI – Budavári Örmény Színház* vezetője örmény tárgyban alaposan felkészült a rendezésre, vállalta a mű színpadra állítását. A *Szöke István* Jászai Mari-díjas rendező által 2007-ben létrehozott *ANI – Budavári Örmény Színház* mindent megtesz az előadás művészi rangjáért! Ezt az előadást játszani kell.

Török Gábor és a *Nevetek Zenekar* zenélt a táncház során

Ha Letelepedési Nap, legyen ünnep az erdélyi kolónia és minden örmény számára. A kihelyezett rollupokról gyűjthetjük össze, mely híres emberek voltak örmények. Záróesemény a *Nevetek Zenekar* és *Török Gábor* tánctanítása tovább élteti az örmény hagyományokat, ahol az öröm közös és a baj elviselése is könnyebb, ha közösen vállaljuk.

A KÖZÖNSÉG értő, empátikus, velünk van. A sikert általuk, velünk közösen hozzuk létre. Sok kedves, boldog arc! Ez a BÉKE!

Isten óvja örmény testvéreinket szülőföldjükön.

A *Csiky Gergely: Cecil házassága* előadás színészei

Várady Mária

A Szabadság története - Arad Történelmi barangolás Balta János közíróval

A magyar történelem örökké vérző sebe a 13 Aradi Vértanú kivégzése 1849 október 6-án. Számunkra, magyarörmények számára *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* halála, véráldozata örök jel a hazaszeretetről.

2023 október 8-án, vasárnap délután az örmény önkormányzatok vezetői megkoszorúzták az Orlay utcai Örmény Katolikus Templom falán elhelyezett emléktáblát a Szabadság hősökre emlékezve.

Fülöp Ákos plébániai kormányzó imája és gyászmiséje engesztelő áldozat a Vértanúkért, melyen a közösség tagjai nagyszámmal vettek részt.

A jövő generációjának át kell adnunk fájó örökségünket is. A *Vikol Kálmán* vezette *Toborzó Citerazenekar* fiatal tagjai lelkesen játszották a katonadalokat, emlékeztetőül, ugyanezt énekeltek hőseink a szabadságért vívott harc előtt, haláluk előtt.

Arad szakrális – memento városa főhelyen szerepel az örmény közösség tudatában. *Balta János* örmény származású aradi közíró megdöbbentő előadást tartott szűkebb hazájáról. *Zala György* alkotása 1890 óta a maga Kálváriáját éli: a felállítástól az impérium váltáson át a rezsimek váltásáig sok szenvedésen – rongáláson, lopáson – esett át. Az aradi magyarok emberfeletti küzdelme, makacssága és kitartása eredménye: a Szabadság szobor ma áll. *Balta Melinda* precíz vetítése- prezentációja segítette elképzelni a kivégzés helyét, a minorita templom udvarát és végül Arad Főterét.

Arad megye szenvedés-története az 1131-es évhez nyúlik vissza, amikor Vak Béla király hívei 64 főúrt felkoncoltak Orod vára véres helyszínén. Az 1241-es

tatárjárás óta már csak rom. *Balta János* hangyszorgalommal gyűjti az oral-histori gyöngyszemeit, dokumentumait és Örökségünk Arad megyében címmel két kötetben jelentette meg.

Jeges Krisztián színművész előadásával a kilenc akasztófát és áldozatait drámaian idézte. Különösen kíváncsian hallgattuk a huszárak 1849-es Délerdélyi vereség utáni sorsát, akik török földre menekültek a halál elől, ám ott az iszlám vallást kötelező volt felvenni.

A Megemlékezés végén a magyarörmény közösség *Balta János* vezetésével meghatóan mondta első nyelvemlékünk, a Halotti beszéd sorait.

Végül *Balta János* örömmel említette első találkozását *dr. Issekutz Sarolta* elnökasszonnyal, aki ezúttal sok könyvet ajándékozott a rangos előadónak.

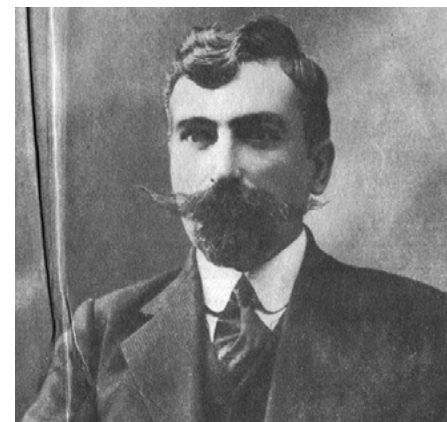
Vikol Kálmán és a Toborzó Citerazenekar előadása a megemlékezésen

Szabó Krisztián

Az Első Örmény Köztársaság kálváriája 2.

A lenti cikk UJKOR.HU portálon jelent meg 2019-ben. Ez a második fél a 2023. május-júniusi számban megjelent első rész folytatása.

Két nappal később, május 28-án Azerbajdzsán és Örményország is kikiáltotta függetlenségét. Az első örmény kormány Tbilisizben alakult meg, de a tényleges hatalom Aram Manukján kezében összpontosult miután az új állam fővárosának Jerevánt választották és a kormány egészen július 17-ig nem tudott elutazni az új fővárosba a háborús helyzet miatt. A kormány felvette a kapcsolatot az Oszmán Birodalommal és végül június 4-én az érdekelt felek aláírták a batumi békeszerződést, amely véget vetett a háborúnak, de az újonnan megalakult államok, Örményország és Grúzia súlyos területi veszteséget szenvedtek. A szerződés szabályozta a fegyveres erők nagyságát is, amely nem lehetett nagyobb egy hadosztálynál. A törökök továbbá követelték a milíciák feloszlását, amelynek az örmények ele-

Aram Manukján (Forrás: wikipedia.org)

get tettek, ezzel elveszítve a hadseregük egyik legkiválóbb tábormokát, Andranikot is. A tábormok már 1894-ben szembeszállt a törökökkel, és katonai pályafutása során olyan külföldi hadseregben is megfordult, ahol a törökök ellen harcolt. (Így vett részt az első Balkán háborúban Bulgária csapatait erősítve.) Az első világháborúban a cári seregben szolgált egészen a bolsevik forradalomig, amikor is önkéntesekből létrehozott egy hadosztályt, amellyel tovább harcolt a törökök ellen. 1919-ben a békeszerződésben foglalt pontok törvénybe iktatása után hadosztályát leszerelte és emigrációba vonult, ahol később el is hunyt.

Az első parlamenti ülésre augusztus 1-én került sor, amelyen 47 képviselő vett részt. (Közülük hatan képviselték a köztársaság muszlim lakosait, egy képviselő az oroszokat és szintén egy a jazidiakat.) A honatyák kezelni próbálták a súlyos nehézségeket, ugyanis az országban mindennapos volt az éhínség és járványok követték egymást. 1918 végéig 180 ezer ember lelte halálát a nehéz körülmények között, köztük több politikus is mint például Aram Manukján. A parlament kormányküldöttséget menesztett az Egyesült Államokba, hogy hitelt és segílyt kérjenek, amelyekkel a következő év végére a problémák jelentős részét sikerült leküzdeni. 1919 júniusában megtartották az első és egyetlen választást Örményországban, amelyet a kormánypárt nyert meg. A külföldi pénzügyi segítség dacára

és a belső politikai folyamatok pozitív alakulása ellenére az ország nem tudott kilábalni a nehéz külpolitikai helyzetéből. Örményország gyakorlatban – Perzsiá kivételével – az összes szomszédjával szemben területi követeléssel állt elő, tekintve, hogy az ott élő örményeket kívánva határon belül tudni.

Lori és Akhalkalak provinciák a cári időkben Tiflisz irányítása alatt álltak, de ezeket a török csapatok kivonulása után grúz csapatok szállták meg. Ezért 1918 decemberében örmény egységek elfoglalták és Örményországhoz csatolták Lori tartományt. Azerbajdzsánnal még ennél is bonyolultabb volt a helyzet, mert három örmények lakta régióra terjedt ki követelésük. Nahicseván régió Törökország közvetlen szomszédságában helyezkedett el és 1918 elején, amikor az oszmán csapatok Baku felé tartottak, a tartomány örmény lakossága ellen súlyos atrocitásokat követtek el. Mindez a nemzetiségi arányokat az örmények kárára alakította át, így a terület bekebelezése kérdésessé vált. Zangezúr tartományban a muszlim támadásokat Andranik önkénteseivel verte vissza 1918 augusztusától egészen 1919

Andranik tábornok (Forrás: wikipedia.org)

áprilisáig, amikor a parancsnokságot átadta az Örmény Hadseregnek mielőtt távozott volna az országból.

1918 során brit csapatok Perzsiából kiindulva megszállták Bakut és ezzel véget vetettek a bakui kommunnek. A bolsevik típusú rendszer terjedésétől való félelem miatt csapatokat állomásoztattak a területen, hiszen a brit vezetés nem hagyhatta, hogy a bakui olaj szovjet kézbe kerüljön. Később a brit csapatok támogatólag léptek fel az azeri kormány érdekében, mert egy erősebb Azerbajdzsánt képesnek vélték az ellenállásra. Ennél fogva 1919-ben elismerték, hogy Karabah és Zangezúr tartományok az Azeri Demokratikus Köztársaság részeit képezik. Még ebben az évben angol segítséggel az azeri csapatok sikeresen elfoglalták Karabahot és felkészültek a Zangezúr elleni támadásra is. Az örmény kormány tiltakozását fejezte ki az agresszió ellen a párizsi békekonferencián, amelynek köszönhetően a brit csapatok távoztak. Ezután az örmény kormány két tehetséges katonai parancsnokot nevezett ki, hogy egyesítsék az örmények által lakott területeket. Garegin Nzsdeh teljes egészében stabilizálta Zangezúr provinciát és megkezdte Nahicseván elfoglalását, amíg Drastamat Kanajan 1919 márciusában megkezdte Karabah visszafoglalását, amely során a visszavonuló azeri csapatok felgyújtották a régió központját, Sushit.

1920-ban Örményország sikeresen elfoglalta Karabah, Zangezúr és Nahicseván régiókat, ugyanakkor ezek az eredmények rengeteg erőforrást emésztettek fel mind Örményország, mind Azerbajdzsán részéről. A romló életkörülmények miatt április 28-án Bakuban szovjet hatalomátvételre került sor. Az azeri fejleményektől felbátorodva Gyumri városában Forradalmi Katonai Tanács alakult, amely május 10-én kinyilvánította a hatalomátvételt

Az örmény területek megszállása (Forrás: wikipedia.org)

Narancssárga: Első Örmény Köztársaság és Hegyi-Karabah által ellenőrzött területek.

Citromsárga: Területek, amelyekre igényt formált az Örmény Köztársaság, de soha nem ellenőrizte.

Egyéb területek: A sevres-i szerződésben Örményországnak ítélt területek.

Örményországban. A bolsevik forradalomhoz csakhamar több kisebb település is csatlakozott. Ezt követően Jerevánban szükségállapotot hirdettek ki és csapatokat vezényeltek a forradalom leverésére. Pár nap múlva sikerrel jártak, mert a forradalmárok nem kaptak segítséget Szovjet-Oroszországtól, ami megszállva tartotta ekkor Karabahot és Zangezúr tartományt a 11. hadsereg csapataival. A vörös forradalom vezetőit kivégezték, támogatóik börtönbe kerültek.

1920. augusztus 10-én a sevres-i békeszerződésben Örményország területét 150 ezer négyzetkilométerben határozták meg. Miután Musztafa Kemal nem fogadta el a szerződésben rögzített területcsontításokat, megdöntötte a szultán uralmát, kikiáltotta a Török Köztársaságot és megkezdte önvédelmi háborúját. A szerződésben Örményországnak ítélt területek védelméért a kimerült állam nem tudott érdemileg fellépni, amikor 1920. szeptember 28-án Törökország megtámadta Örményországot. Október 31-én az előbbieket elfoglalták Karszot, amit november 7-én Alexandropol követett. A gyors támadást nem sikerült megállítani az örmény csapatoknak, ezért november 18-án a törökök és az örmények

fégyverszűnetet kötöttek. Mindeközben Grúzia – kihasználva az örmény-török háborút – megszállta Lorit. Jerevánban politikai káosz lett úrrá és az új kormány tárgyalódelegációt küldött a törökökhöz Alexandropolba, miközben felkérte Szovjet-Oroszországot, hogy segítsen békét kötni a törökökkel. A szovjetek elfogadták a felkérést és indítványozták, hogy az örmény kormány sürgősen adja át a hatalmat a bolsevikoknak, és akkor Örményország Szovjet-Oroszország teljes támogatását maga mögött tudhatja majd. Így november 29-én a 11. hadsereg segítségével megtörtént a bolsevik hatalomátvétel Örményországban.

Kezdetben az addigi politikai elit tagjai együttműködtek, de az első letartóztatások után világossá vált, hogy Örményország hamarosan megszűnik független államként létezni. Azerbajdzsán és Örményország szovjetizálása után a 11. hadsereg Grúzia felé indult, hogy teljes legyen a Kaukázus integrálása a szovjetrendszerbe. A szovjet katonák távozását kihasználva az örmények fellázdak az új rendszer ellen, de a februári felkelést a visszatérő 11. hadsereg egységei áprilisra teljesen felszámolták. A részt vevők Zangezúr tartományba menekültek, ahol

Garegin Nzsdeh a szovjet hatalomátvétel óta tartotta az ellenállást. Végül a Vörös Hadsereg számbeli fölénye menekülésre kényszerítette az ellenállókat, akik Perzsia felé távoztak.

Hetven év múltán, a Szovjetunió összeomlásakor nyerte vissza ismét függetlenségét Örményország, de a szabad országnak ugyanazokkal a sérelmekkel kellett szembe néznie és megoldást találnia mint az első világháború végén. Mindezek újabb háborúhoz vezettek és egy olyan máig tartó konfliktus idéztek elő a Kaukázusban, melynek megoldása még várat magára.

Kikiáltják Örményország kiválását a Szovjetunióból, 1991. szeptember (Forrás: armenianweekly.com)

Felhasznált irodalom:

George A. Bournoutian: *A Concise History of the Armenian People (From Ancient Times to the Present)*, Mazda Publishers, Kalifornia, 2006

Armen Khachikyan: *History of Armenia – A Brief History*, Edit Print, Jereván, 2010

James Forsyth: *The Caucasus – A History*, Cambridge University Press, 2013

Musa Marjanli: *Armenians. Russia. The Caucasus*, Khazar University Press, 2011

Christopher J. Walker: *Armenia, the survival of a nation*, Routledge and Kegan Paul, 1990

Richard G. Hovannisian: *The Republic of Armenia: The First Year, 1918-1919 Vol. 1.*, Berkeley, University of California Press, 197

Rövid hírek a közösség programjairól

Az Újbuda Örmény Önkormányzata szervezésében 2023. október 3-án a Boldog Meszlényi Zoltán templomban a szentmise után *Marosváry István* megemlékezett boldog *Bogdánffy Szilárd* vértanú püspökről. A NUR együttes örmény zenei koncertje után *dr. Benedek Katalin* művészettörténész a magyarörmény művészekről tartott vetített képes előadást.

A XII. Kerületi Örmény Önkormányzat meghívta 2023. október 10-én az örmény közösséget *Pál János* festőművész Érdi Múzeumban rendezett kiállítására. A művész személyesen mutatta be a tárlatot, közben megismerhettük igen érdekes életútját is.

A Hegyvidéki Önkormányzat és XII. Kerületi Örmény Önkormányzat Jubileumi tárlatot rendezett a Szentpétery József Ötvös Művészeti Stúdió művészeinek műveiből. *Borosnyay Klára* ötvösművész és *Pál János* festőművész alkotásait *Feledi Balázs* művészeti író mutatta be a megnyitón 2023. október 17-én. Az esten *Juhász Endre* duduk művész is fellépett.

TARTALOM

Örmény egyházi ünnepeink: Szent Kereszt felmagasztalása – <i>Zsigmond Benedek</i>	1
„Jöjjetek, Atyám áldottai” Eltemették Dávid Katalint – <i>Fabók Dávid</i>	2
Szongott Kristóf, az erdélyi örménység megmentője (2. rész) – <i>Zsigmond Benedek</i>	4
In Memoriam DOBÁL GYŐZŐ (1943-2022) – <i>dr. Száva Tibor-Sándor</i>	8
Templomok és hacskarok – <i>ZSZ</i>	9
Gyermekek előnyben, beszámoló a június 24-i Örmény Letelepedési Családi Napról	8
Örmény kereszteskövek – <i>dr. Kovács Bálint</i>	11
Magyarország a Hungary Helps - Magyarország segít programon keresztül humanitárius segítséget nyújt Örményországnak – <i>Azbej Trisztán</i>	15
Örmény Függetlenség Nap – <i>Akopjan Nikogosz</i>	16
Tizenharmadik alkalommal szervezték meg az Örmény Művészeti Fesztivált – <i>Barabás-Pál Hajnalka</i>	17
Örmény katolikus hírlevél	18
Énekk fordítások – <i>Zsigmond Benedek</i>	19
Hervay-est a szeptemberi Klubon – <i>Hegedüs Annamária</i>	20
XV. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat őszi programjai – <i>Nuridsány Zoltánné Mimi</i>	21
Fogolykiváltó Boldogasszony Búcsú és VIII. Családi Tarka Nap – <i>Balogh Jenő</i>	22
Letelepedés Örmény módra – <i>Várady Mária</i>	24
A szabadság története - Arad – <i>Várady Mária</i>	26
Az Első Örmény Köztársaság kálváriája 2. – <i>Szabó Krisztián</i>	27
Rövid hírek a közösség programjairól	30

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

A Magyarörmény Tudástár célja, hogy egybegyűjtse és bemutassa az erdélyi és magyar örmény diaszpóra múltját és jelenét, történelmét, kultúráját, meghatározó személyeit és írott megjelenéseit.

A Magyarörmény Tudástár egy fokozatosan bővülő, tematikus online adatbázis, benne könyvek, tanulmányok, előadások, kiállítások, híres személyek stb. bemutatásával.

www.magyarormenytudastar.hu

Gyönyörű hölgyek csoportképe a Letelepédsi Napon

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: 06(1) 201-1011

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Elnök: dr. Issekutz Ákos

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - FÜZETEK

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kéthavonta megjelenő kiadványa.

A kiadványt támogatja:

Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

KÉSZÜLT MAGYARORSZÁG
KORMÁNYÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

2023.

Nyilvántartási szám: CE/13136-3/2017

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta - Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Munkatársak: Balogh Jenő, dr. Issekutz Sarolta, Zsigmond Benedek

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, magyar.ormeny@t-online.hu

Tördelés: Balogh Réka

Nyomdai munkák: Dunakult Kft.